

som de også burde give anledning til en god samtale om historien og dens forløb. De danske lærere er dog bedre end andre til at benytte forskellige medier og arbejdsformer, ligesom de også lægger stor vægt på at diskutere forskellige forklaringer. Til gengæld ligger de danske elevers svar ofte en anelse under det nordiske gennemsnit.

Set i et mere overordnet perspektiv er hovedkonklusionerne disse: Der råder en udpræget homogenitet blandt de unge i både Danmark, Norden og resten af Europa, når det drejer sig om deres historiebevidsthed og dennes centrale komponenter, nemlig deres opfattelse af historiens betydning og udvikling, deres historiske interesse og viden samt deres historieundervisning og dens lærere. De unge tænker ganske enkelt stort set ens i forhold til alle disse aspekter. Og ved et nærmere eftersyn viser det sig, at denne historiebevidsthed slet ikke er så ringe endda, og i hvert fald langt fra så ringe, som ofte hævdedet i både private og offentlige debatter. Thi efter at have læst de to bøgers mange delanalyser og statistikker må man konkludere, at der egentlig er meget godt og glædeligt at sige om de unges historiebevidsthed og dennes komponenter. Naturligvis findes der også mange skuffelser i deres svar. Men hvad kunne vi egentlig forvente? Der er jo trods alt kun tale om store børn på 15 år. Hvor vidende og engagerede var vi egentlig selv i deres alder? Desuden må

vi gøre os klart, at historie både som fag og emne kun udgør ét aspekt af deres livsverden, hvor mange andre fag, emnekredse og interessefelter, som også er vigtige, ikke mindst i deres egen selvforståelse, maser sig på, kræver opmærksomhed og engagement. Og dette gælder, hvad enten vi bliver inden for skolens fire væge eller bevæger os uden for til elevernes øvrige livsverden.

Nogle tilsvarende konklusioner gælder faktisk også undersøgelsens andet hovedspørgsmål, nemlig de unges politiske dannelse. Thi også her råder der en udpræget homogenitet både i deres overordnede holdninger og i deres meninger om en række konkrete, politiske spørgsmål. Det er de samme tendenser, vi gang på gang finder i deres svar, uanset om de kommer fra Danmark, Norden eller resten af Europa.

Mindst lige så interessant er den anden hovedkonklusion, nemlig at de unge politisk set tænker en del anderledes end de forrige generationer. De tænker nemlig ikke længere i politiske konflikter og ideologiske alternativer. I deres verden står i stedet en række centrale, men meget forskellige politiske værdier side om side, og de søger da at kombinere disse, på én gang åbent og fleksibelt, men også famlende og usikkert og altid parat til at revidere kombinationen, hvis noget nyt og betydningsfuldt skulle dukke op.

Hans Henning Work

SLESVIG OG HOLSTEN

Jørgen Kreutzmann (udg.): *Når retsind fører ordet. Mathias Mygind – En sønderjyde i 1. Verdenskrig. Dokumentarroman fra Østfronten baseret på breve og dagbøger.* (Odense Uni-

versitetsforlag, 1999). 274 s., 250 kr.

Gårdejer Mathias Mygind fra Øster-Lindet (20 km vest for Haderslev) blev

som tusinder andre nordslesvigere indkaldt til tysk krigstjeneste ved 1. Verdenskrigs udbrud. Indtil han faldt på østfronten i september 1915, skrev han over 150 breve hjem, især til hustruen, Kirsten, men også nogle til ægteparrets tre mindreårige børn. Tillige førte han dagbog, dog med afbrydelser. Heri nedskrev han oplevelser og refleksioner fra november 1914, da han kom til fronten i Østpreussen.

Journalisten Jørgen Kreutzmann har i denne bog i kronologisk orden gengivet ca. 70 breve (heraf enkelte til børnene) og dagbogsoptegnelser, der sættes ind i brevenes tidsfølge. Det er ikke klart, om dagbøgerne er gengivet i deres helhed.

Det problematiske ved at omtale bogen i et historisk tidsskrift fremgår allerede af undertitlens »dokumentarroman«. Romangenren præger dog kun nogle få afsnit, hvori udgiveren blandt andet fortæller om Myginds sidste tid i hjemmet, de første dage på kasernen i Haderslev og hans orlov i april 1915 (s. 13-28, 29f og 155ff). De øvrige afsnit af denne art synes at være kortfattede sammendrag af breve og måske oplysninger fra dagbøgerne. Det utrykte materiale er nævnt på s. 271. I de afsnit, som udgiveren har bearbejdet, er der ingen henvisninger til disse kilder. Noterne henviser her – som i brevene og dagbogsuddragene – til et apparat (s. 265ff) med særdeles nyttige oplysninger om blandt andet personer og politiske og militære begivenheder.

I en indledning (s. 9-11) giver udgiveren en kort redegørelse for omfanget af Myginds korrespondance til hjemmet og hans dagbøger, desuden en omtale af en række af de temaer, Mygind gang på gang kommer ind på, og af hans faglige og personlige baggrund: uddannet på landbrugsskole i Danmark, kontakt med danske højskolekredse, medlem af frimenheden i Rødding, arrangør af fo-

redragsaftener og aktiv i det danske ungdomsarbejde, altså en personlighed, der klart må være præget af det grundtvigske syn på kristendom og menneske. Det virker derfor lidt besynderligt, når udgiveren hævder (s. 16 og s. 30), at Mygind også havde (haft) tilknytning til KFUM, som i Danmark (og Nordslesvig) havde nær forbindelse med Indre Mission. Efter indkaldelsen sluttede Mygind ganske vist et nært venskab med gårdejer Jørgen Gamborg, som var et fremtrædende medlem af Indre Mission i Nordslesvig. Men i et brev fra feltet tog Mygind afstand fra den pietistisk-missionske kristendomsforståelse hos nogle af sine kammerater ved at skrive, at de »er jo saa bunden af Sætningen om Omvendelsen og glemmer Guds Storhed og Guds Kærlighed« (s. 180); i en anden sammenhæng får en tysksindet, nordslesvigsk kammerat det skudsmål, at han er blottet for dybere nationalfølelse, »men snarere har den ensidige og snæverhjertede Kristendomsopfattelse været Skyld i hans Blindhed for Statsmagtens Ansvarsfølelse i Udenrigspolitik, ligesom Modersmaalets Ret hos internationalt undertrykte Folkeslag«. (s. 142). Myginds udtalelser var i høj grad præget af grundtvigianismen, hvor danskhed og et kristent lyssyn indgår en snæver forbindelse.

Mygind var altså en meget engageret mand i den danske lejr, da han i høsttiden den 2. august 1914 – på sin 38-års fødselsdag – skulle møde i Haderslev som soldat. Han måtte ikke alene opgive ledelsen af sit eget landbrug, men også opsynet med familiens nye gård, der netop var under opførelse, og tillige moderens landbrug, som han havde taget sig af, siden faderen for et år siden døde. Skriftligt og under orlov søgte Mygind at lede landbruget derhjemme, først fra Haderslev, siden fra Flensborg og Slesvig. Han skrev ret så indgående om gårdens drift: salg af diverse pro-

duker, folkehold osv. Men 16. oktober skrev han fra Slesvig: »...jeg kan ikke følge med i det længere...« (s. 44), og nogle dage senere: »...jeg kan ikke længere følge med i hvorledes Priserne er.« (s. 51). Endnu efter at han var kommet til østfronten (Østpreussen) i november 1914, sendte han af og til gode råd om landbruget hjem, men disse anvisninger ebbede efterhånden ud. Hans verden var blevet en anden.

Fra 10. november 1914 førte Mygind dagbog. Oplysningerne i brevene og dagbogsoptegnelserne supplerer og udbyder tit hinanden.

Hos mange krigsdeltagere opstår en sans for religion først ved mødet med kampens grufuldhed. Mygind havde tilsyneladende et afklaret forhold til kristendommen, inden han kom i skyttegraven. På vejen dertil så han en stor fællesgrav og noterede 14. november: »Ja, hvor mon min Grav skal være, maaske kommer den heller ikke langt herfra. Jeg synes ikke, jeg i Sandhed kan bede Gud om, at jeg skal komme levende hjem, hans Vilje maa jo ske, kun kan jeg bede om Syndsforladelse og Delagtighed i et evigt Liv« (s. 65). Efter flere måneders skyttegravskrig trak russerne sig tilbage, og Myginds regiment fulgte i midten af februar 1915 efter ind i russisk Polen, hvor russerne fortsat trak sig tilbage, men dog gang på gang gjorde heftig modstand. I dagbogen under 6. juli mindedes han en kammerat, der for et halvt år siden blev dræbt ved hans side: »...ikke alene (Guds) Beskærmelse i Farens Stund staar mig klar, men endnu mere hans Bønhørelse af Bønnen ved den døende Vens Side. Da jeg havde givet denne Korsets Tegn for Ansigt og Bryst syntes jeg med det samme at eje Visheden for, at Gud havde taget ham i sin Varetægt. En saadan Vished og et saadant Haab formilder i høj Grad Dødens Uhygge og Gru« (s. 199).

De dansksindede soldaters største

problem omtalte Mygind allerede i et af sine første breve til hjemmet (3. august): »...hvor gør det mig ondt for alle de mange danske Nordslesvigere som ... maa kæmpe ved Fjendernes Side, uden at have noget at kæmpe for. Det er kun Selvopholdelsesdriften der tvinger dem til at skyde, idet de ved, at det gælder om, hvem der først kan faa de fleste af Modparten skudt bort, han har Udsigt til selv at komme levende derfra.« (s. 28f). Dette tema: den ufrivillige deltagelse i undertrykkernationens krig vendte Mygind gang på gang tilbage til. I et brev til Kirsten 22. oktober 1914 skrev han: »Bare alle de Ofre der kræves af os, ikke maa være forgæves, og at vi maa opleve Fredens og Frihedens Dag.« (s. 53). Dette genforeningshåb blev sat på en hård prøve, når tyskernes sejr blev kundgjort. 24. juni 1915 skrev Mygind i dagbogen: »Vi, og det er ikke ganske faa her ved Kompagniet, spejder og spejder og venter, lytter efter Haab og Røster derhjemmefra og nordfra, om vi dog ikke skulde opleve den Dag da Folkene faar Selvbestemmelsesret og Kriegen bliver afskaffet... De er jo saa bange at skrive noget derhjemmefra, sommetider synes jeg der glimter et Haab gennem Linjerne, men naar jeg saa læser det om og om igen, synes jeg det er kun Indbildning fra min side. Vel nærmest fordi jeg saa gerne ønsker det.« (s. 190). De nordslesvigske og rigsdanske brevskrivere har sikkert frygtet den tyske censur, uden at det var klart, om den var særlig streng.

Da Mygind fik at vide, at Danmark eksporterede fødevarer til Tyskland, virkede det som et chok. Den 18. juli 1915 skrev han i dagbogen: »...du Danmark, vor Moder, hvi kan du bære Ved til dine Sønners Baal? Lønner du dine Sønners Troskab paa denne Maade? Vi staar her ene og forladt ogsaa af dig, det maa dog ikke ske...« (s. 204).

Skyttegravens mudder, lus, kulde og

risikoen for at blive ramt af fjendens kugler og granater kunne de fleste soldater tilsyneladende vænne sig til, og Mygind fik under ofte meget primitive vilkår mulighed for flere gange om ugen at skrive lange breve hjem til Kirsten og lange notater i dagbogen. Han søgte med de mange breve til hjemmet at knytte en så nær kontakt som muligt – i næsten hvert brev omtales savnet af familien – men hans skriftlige virksomhed i breve og dagbøger var nok også et forsøg på at skrive sig ud af de aktuelle trængsler.

Da Mygind en kort overgang fik arbejde bag fronten, var det som at komme fra asken i ilden. Som landbrugsyndig blev han udtaget til at foretage rekvireringer af kvæg, korn og tekstiler i de nyerebrede områder af russisk Polen. Det var de rene plyndringer hos en fattig landbefolkning. Den 22. marts 1915 skrev Mygind i dagbogen: »...man forstaar ikke at en Stat, som roser sig af at være den mest kultiverede og sidde inde med den højeste Kultur i Europa, at den vil være bekendt at berøve disse Folk deres faa og nødvendige Ejendele.« (s. 140).

Glæderne i den ofte monotone og tit farefulde tilværelse skabtes af brevene hjemmefra – feltpostvæsenet fungerede for det meste godt – ved samtalerne med ligesindede nordslesvigske kammerater, gennem læsning og af den stor-slåede natur. Det hedder i dagbogen den 12. juni 1915: »Det var kønt inde i den prægtige Fyrreskov med de store slanke Træer med den brune Bark. Betragtes disse store Skove paa Afstand fra Skyttegraven, staar de saa mørke til den klare Aftenhimmel... Det er noget storslaaet at gaa inde under dette høje Tag som Kronerne afgiver...« (s. 184).

Bogens fotografier og teksterne dertil er udmærkede. Der er fotos af familien, dens gårde, frimenighedskirken og forsamlingshuset tillige med en række billeder fra felten, på et, måske to, ses

Mygind (s. 90 og s. 197). Der findes fire landkort, s. 42: sprogrænserne i Sydslesvig, s. 62: Myginds vej fra Østpreussen til russisk Polen, s. 207: en oversigt over østfronten i 1915 og s. 79: et foto af et landkort fra samtiden over den nordlige del af østfronten, gengivelsen er imidlertid så mørk og navnene så små, at læseren ingen gavn har af det. Fire steder i bogen gengives tegninger, de fleste i ekspressionistisk stil, som illustrerer aspekter af skyttegravstilværelsen. De er tegnet af den tyske maler Otto Dix (1891-1969), som meldte sig frivilligt og kæmpede 1915-18 både på vest- og østfronten. Nogle af tegningerne i bogen og endnu mere Dix' senere malerier viser, at han tog afstand fra krigen. Tegningerne i bogen giver på en måde en ekstra dimension til det skrevne, men man kunne indvende, at Mygind skriver så godt, at læseren ikke behøver at få beretningerne suppleret med en kunstners indtryk. På bogens to sidste sider findes en oversigt over ægteparret Myginds nærmeste slægt.

Udgiveren har kaldt Mygind retsindig, dette skal ikke betvivles. Det, der gør størst indtryk, er dog nok, at man i disse breve og dagbøger møder et menneske med markante meninger, som han ved rette lejlighed frygtløst gav udtryk for, og et kristeligt betinget lyssyn, som – skønt det nu og da blev formørket af mismod – krigens helvede aldrig fik bugt med.

Det har været berigende at læse denne bog, og dens tekster havde fortjent, at romangenren slet ikke var blevet benyttet.

Hans A. Jacobsen

Lars N. Henningsen, Jørgen Kühl og Martin Klatt: *SSW: dansksindet politik i Sydslesvig 1945-1998*. (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, i kommission hos Padborg Boghandel, 1998). 493 s., 298 kr.